

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-7>

Г. П. Васянович, Р. В. Лаврецький, М. Я. Нагірняк

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-193X> – Г. П. Васянович

<https://orcid.org/0009-0003-4323-9433> – Р. В. Лаврецький

<https://orcid.org/0000-0002-1292-4716> – М. Я. Нагірняк

m.nagirniak@ldubgd.edu.ua

ДУХОВНІСТЬ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті аналізуються питання нерозривного взаємозв'язку духовності і національно-патріотичного виховання у майбутніх соціальних працівників. З цією метою визначено науково-логічний апарат, зокрема поняття «духовність», «національний патріотизм» та ін. Доводиться, що сучасне суспільство України перебуває в екстремальній ситуації (стан неоголошеної «гібридної війни», розв'язаної російським імперіалізмом), потребує фахівців соціальної сфери у яких би гармонійно поєднувалося професійне й особистісне. Втім акцент ставиться на формуванні такої індивідуальної якості як національний патріотизм, головним чинником якого є духовність. Остання характеризується як загальнокультурний феномен у становленні і розвитку ментальності українського народу. Окреслюються основні складові національного патріотизму. На основі аналізу наукових джерел, власного педагогічного досвіду авторів, визначаються концептуальні положення про завдання, принципи, умови національно-патріотичного виховання майбутніх соціальних працівників. Крім того, обґрунтовується система методів виховного впливу адміністрації Університету та факультету психології і соціального захисту на здобувачів вищої освіти соціального профілю. Ця система методів тісно пов'язується із формами виховної роботи зі студентами. Серед основних форм виділяємо такі: а) індивідуально-виховна; б) різноманітні форми впливу через можливості громадських організацій; в) організація роботи з розвитку самодіяльної художньої творчості; г) організація урочистих культурно-масових заходів на честь знаменних дат і подій; д) творчі зустрічі студентства з відомими майстрами культури і мистецтва та ін. Наводиться низка конкретних заходів, які проводяться адміністрацією Університету та факультету, а також професорсько-викладацьким складом та кураторами груп. Водночас розкриваються наслідки негативного впливу кризових суспільних явищ на процес формування духовності та національного патріотизму у майбутніх фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: духовність, суспільство, особистість, соціальний працівник, професійні якості, патріотичне виховання.

SPIRITUALITY AS THE MAIN FACTOR OF THE NATIONAL AND PATRIOTIC EDUCATION OF THE PERSONALITY OF THE FUTURE SOCIAL WORKER

The article analyzes the inextricable relationship between spirituality and national-patriotic education of future social workers. For this purpose, a scientific and logical apparatus was defined, in particular the concepts of “spirituality”, “national patriotism” and others. It is proved that the modern society of Ukraine is in an extreme situation (a state of undeclared “hybrid war”, unleashed by Russian imperialism), and needs specialists in the social sphere who would harmoniously combine the professional and the personal. However, the emphasis is on the formation of such an individual quality as national patriotism, the main factor of which is spirituality. The latter is characterized as a general cultural phenomenon in the formation and development of the mentality of the Ukrainian people. The main components of national patriotism are outlined. On the basis of the analysis of scientific sources, the authors’ own pedagogical experience, conceptual provisions on tasks, principles, and conditions of national-patriotic education of future social workers are defined. In addition, the system of methods of educational influence of the administration of the University and the Faculty of Psychology and Social Protection on students of higher education of a social profile is substantiated. This system of methods is closely related to forms of educational work with students. Among the main forms, we highlight the following: a) individual educational; b) various forms of influence through the capabilities of public organizations; c) organization of work on the development of amateur artistic creativity; d) organization of solemn cultural mass events in honor of important dates and events; e) creative meetings of students with famous masters of culture and art, etc. A number of specific activities are presented, which are carried out by the administration of the University and the faculty, as well as the teaching staff and curators of the groups. At the same time, the consequences of the negative impact of crisis social phenomena on the process of formation of spirituality and national patriotism among future specialists in the social sphere are revealed.

Key words: spirituality, society, personality, social worker, professional qualities, patriotic upbringing.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство знаходиться у вкрай важкому, надзвичайному стані. Це пов’язано, передусім, із війною зі сторони російського імперіалізму, який вже тривалий час нищить наші міста і села, вбиває, калічить невинних українських громадян. За таких умов зростає необхідність підготовки соціальних працівників, які б володіли не лише суто професійними якостями, а й високим душевно-духовним потенціалом, національними та патріотичними почуттями, морально-правовою відповідальністю. Це пояснюється тим, що у сучасному соціумі соціальні працівники виконують почесну місію з утвердження у соціально слабких верств населення відчуття захищеності, віри в гуманність, моральність суспільства, частиною якого вони є.

На наше переконання, лише оптимальне поєднання професійних знань і навичок з високою мірою духовності особистості та національно-патріотичним вихованням є головним чинником збереження й утвердження української державності, культури й модернізації всього суспільства. Адже ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений, національно свідомий, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку і самовдосконалення. Звідси – про-

відною домінантою національно-патріотичного виховання майбутніх фахівців соціальної роботи є формування в особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та душевно-духовною, за змістом, життєвої позиції. Соціальний працівник, який працює в системі координат «людина-людина», повинен добре усвідомлювати важливість ціннісно-духовної сфери своєї діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій з досліджуваної проблеми. Сучасній парадигмі виховання присвятили свої праці відомі українські вчені: І. Бех [2], А. Бойко [3], І. Зязюн [7], Л. Завацька [6] та ін., які висвітлили не лише його сутність і зміст, а й визначили основні форми і методи, технології реалізації. Провідні аспекти духовності висвітлені у працях А. Колодного [8], С. Кримського [10], О. Рудакевич [13], П. Ситника [14] та ін. Методологічні аспекти, сутність і зміст національно-патріотичного виховання висвітлені у наукових пошуках В. Баранівського [1], Г. Васяновича [5], О. Пашкової [11], Г. Філіпчука [16; 17] та ін. Водночас висвітлення причин суспільно-політичної та духовної кризи в умовах сучасності висвітлила у своїй розвідці М. Пірен [12].

Мета статті – обґрунтувати ідею нерозривного зв’язку духовності і національно-патріотич-

ного виховання у процесі підготовки майбутнього соціального працівника України.

Виклад основного змісту матеріалу. Аналіз окресленої проблеми вимагає визначення її науково-логічного апарату, зокрема поняття «духовність», «національно-патріотичне виховання». У науковій літературі поняття «духовність» має різні визначення і трактування. У нашому розумінні «духовність» – це категорія, яка в своїй основі відображає прагнення кожної самосвідомої особи визначити засади своєї людяності, гуманності, усвідомлення сутності і призначення смислу свого життя та життя інших.

Духовність, як загальнокультурний феномен, є однією з головних характеристик українського народу, її виховним ідеалом. За певних обставин суспільні форми можуть існувати самостійно і навіть зазнавати позитивних змін незалежно від змін духовного рівня людей. Та врешті-решт їхній прогрес усе-таки значною мірою залежить від духовної зрілості людей, які беруть активну участь у процесі цих змін. Стає цілком очевидно й зрозуміло, що саме високий рівень духовності українців, сформований впродовж століть із домінантою в ній християнської аксіології, вберіг народ від асиміляції та моральної деградації. Тому виборюючи свій поступ до творення справді незалежної держави і демократичного суспільства, інтелігенція, яка працює і в майбутньому буде працювати у соціальній сфері, повинна постійно й активно розвивати цей феномен національної культури. Як слушно зазначав І. Зязюн: «Головне в людині – її духовність на засадах національної культури. Йдеться про найважливіше в ній, що в історичному аспекті є вічним і непорушним. Адже в кожного народу є віками відшліфовані культурні цінності, здобутки, що формують неповторність, оригінальність і велич національного духу людини» [7, с. 304]. І далі вчений висловлює таку надзвичайно слушну думку: «Донедавна національне трактувалось як націоналістичне у найгіршому розумінні цього слова, що спричинило непоправні втрати, які продовжують негативно впливати на розвиток нормальної людської психології, яка позанаціональною ніколи не була і бути не може. Найголовнішим виміром національної неповторності людини є народна культура як основа її духовності» [7, с. 304].

Духовність – якісна характеристика свідомості людини, реальний показник вчинків особистості. А. Колодний виокремлює три складники духовності: а) естетизм – орієнтація на естетичні цінності життя; б) етизм – тяжіння до певної парадигми поведінки; в) теоретизм – апеляція до теоретичних аргументів в житті. У ціннісному

аспекті, зазначає автор складниками духовності є Істина, Добро і Краса. Набуття й утвердження духовності – є головним завданням в житті людини, оскільки вона актуалізує її суб'єктні якості [8, с. 65].

Не заперечуючи такий підхід автора, ми все ж дотримуємося тієї думки, що до основних складників духовності належить передусім ментальність та національно-патріотична вихованість особистості, це те, що надає їй неповторної унікальності, цінності й смислу. З цієї позиції цілком зрозуміло, що втрата духовних цінностей призводить до бездуховності, ущербності людської душі, деспотизму, агресії, дикого звірства, про що яскраво свідчать дії російських окупантів на нашій рідній землі. Втім, такі дії всією пропагандистською імперською машиною виправдовуються звихненим «патріотизмом», їхнім «великодержавієм» та ін.

Зазначимо, що існує й інша проблема, а саме: аналіз реального життя нашого суспільства засвідчує, що останнім часом «розмивання українських духовних цінностей» набирає, загрозливого стану, їм на зміну прийшли прозахідні цінності: ринковий лібералізм, меркантильний прагматизм, індивідуалізм, егоїзм, споживацтво та ін. Через потужну пропаганду у ЗМІ ліберальних, матеріальних цінностей – духовні цінності стають вторинними і малоцінними. Особливо швидко засвоюються так звані «нові цінності» молодим поколінням. Українці помітно стали втрачати риси української ментальності: любов до своєї материнської (рідної) мови, гуманність, волелюбність, оптимізм, навіть любов до Батьківщини – патріотизм. Тому одне із головних завдань соціально-гуманітарної політики у сфері духовного розвитку полягає в тому, щоб створити належні умови для найповнішого освоєння особистістю багатогранного потенціалу як вітчизняної, так і світової духовності й культури.

Душевно-духовний світ людини є безмежним світом найрізноманітніших почуттів, емоцій і настроїв, задумів та ідей, понять та образів, ідеалів і фантазій, цінностей і прагнень тощо. Істотною мірою духовний світ особистості майбутнього соціального працівника визначається її менталітетом, уявою, інтуїцією, інтелектом, а також вірою, совістю, волею, любов'ю, радістю, як про це не раз наголошував український любомудр – Григорій Сковорода. Філософ і педагог писав: «Духовна людина є вільною. Ввись, в глибину і вишир літає вона безмежно. Не заважають їй ні гори, ні ріки, ні моря, ні пустелі... У духовної людини очі голубині, крила орлині, швидкість оленя, відвага лева, вірність горлиці, лелеча вдяч-

ність, смиренність ягнятка, швидкість соколина, журавлина бадьорість ... Духовна зброя людини сильніша за тілесну» [15, с. 791].

Життєвий досвід засвідчує, що духовна людина є добродісною, совісною, справедливою, вона не здатна принижувати честь і гідність іншої людини, що є надзвичайно важливим для соціального працівника, діяльність якого відбувається у сфері з особами, що мають особливі потреби. Втім зазначимо, що процес формування духовності особи вимагає від неї постійної напруженої праці розуму і волі, самопізнання, побудови духовного храму у глибині свого серця. Цю думку ми формуємо у такий спосіб:

- Тілесний храм побудувати не важко,
- Тілесний храм недовго простоїть,
- Душевний храм побудувати важко,
- Духовний храм у вічності стоїть [4, с. 116].

На наше переконання, духовність – це один із найважливіших чинників національної культури, національно-патріотичного виховання, це нова якість особистості, її культури мислення і дії. Отже, можна стверджувати, що духовність, як індивідуальний вияв у системі мотивів особистості віддзеркалює наявність двох фундаментальних потреб: індивідуальної потреби пізнання й самореалізації та соціальної потреби жити, діяти «для інших».

У практиці виховання пропонуються нині різні технології формування духовності молоді, зокрема й майбутнього соціального працівника. Це реабілітація особистості через засоби масової інформації, через проникнення у світ мистецтва, через живе спілкування та ін.

Споконвіку сила народу чи нації, їх незламність вимірювалися рівнем духовності, патріотизму, які постійно взаємодіють і в цьому сенсі є визначальними. Як відомо, слово «патріотизм» – грецького походження: *patris* – у перекладі означає «Батьківщина». Вперше слово «патріотизм» з'явилося у період Французької революції 1789–1793 рр. Патріотами тоді називали себе борці за народну справу, захисники республіки, які вели боротьбу зі зрадниками Вітчизни з табору Монархістів.

Відомий дослідник проблем духовності й патріотизму – І. Бех, дає таке визначення останньому. «Патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, батьківщини, держави та до самої себе» [2, с. 521]. У цьому визначенні автор звертає увагу на безумовний і високосмисловий аспекти цього почуття. Безумовність означає, що почуття патріотизму не може ґрунтуватися на зовнішньому підкріпленні у формі певних заохочень чи осуджень. Воно

повинно саме в собі мати спонукальну потенцію до відповідного діяння, бути самозначущим. Що стосується високого смислового аспекту, то це означає, що почуття патріотизму не пов'язується з нижчими, буттєвими потребами і прагненнями часто меркантильної спрямованості, а з вершинними життєвизначальними орієнтирами особистості. Отже, патріотизм – це не формальна любов до своєї батьківщини, а внутрішня готовність людини віддати їй всі свої сили, і заради неї піти на виправдану жертву, подвиг. Шляхетне почуття патріотизму, Любов до Батьківщини і відданість їй здавна властиві справжнім людям, які сповнені чистоти духовності. Це почуття завжди виступало рушійною силою, яка підіймала народ на боротьбу проти чужоземних завойовників і всіх пригноблювачів.

Процес формування духовності й патріотизму у майбутніх соціальних працівників не є хаотичним набором засобів впливу на їх свідомість. У закладі вищої освіти він має відбуватися послідовно, організовано з дотриманням певних принципів. Серед них провідними можна вважати:

- принцип національної спрямованості виховання, який передбачає формування у майбутніх фахівців національної свідомості, любові до України, свого народу, шанобливого ставлення до його культури, здатності зберегти свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати активну участь у творенні духовних цінностей, свідомому захисті своєї держави;

- принцип культуровідповідності, який передбачає виховання як духовний, культурний процес, спрямований на формування базової культури особистості, спираючись на набутий моральний досвід людства;

- принцип гуманізації освітньо-виховного процесу, який зосереджує увагу на особистості як вищій цінності;

- принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії, який передбачає, що учасники освітньо-виховного процесу виступають рівноправними партнерами у процесі спілкування, поважають думки один одного, визнають право на їх відмінність від власних, узгоджуючи свої позиції;

- принцип цілісності, який означає, що виховання організовується як системний педагогічний процес, спрямований на гармонійний та різнобічний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу, передбачає забезпечення наступності напрямів та етапів виховної роботи;

- акмеологічний принцип спрямовує орієнтацію виховного процесу на вищі морально-духовні досягнення і потенційні можливості особистості,

створення умов для досягнення нею життєвого успіху, розвиток індивідуальних здібностей та здатностей;

– принцип особистісної орієнтації, який означає, що загальні закони психологічного розвитку проявляються у кожній людині своєрідно і неповторно;

– принцип життєвої творчої самодіяльності, що передбачає становлення особистості як творця власного життя, яка здатна приймати особисті рішення, і нести за них відповідальність, повноцінно жити і активно діяти, постійно самовдосконалюватися, адекватно і гнучко реагувати на соціальні запити і зміни;

– принцип толерантності, який передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, формування у майбутніх соціальних працівників відкритості, щирості, толерантного ставлення до цінностей, відмінних від національних ідей, до культури, мистецтва, вірувань інших народів, здатності диференціювати спільне та відмінне в різних культурах, сприймати українську культуру, як невід'ємну складову загальнолюдської [9].

Загальновідомо, що головним складником культури є рідна мова. Саме вона є джерелом, основою самобутності українського народу. Тому формувати національний патріотизм і духовність без рідної мови, це пуста балаканина, адже кожній людині, яка здатна тверезо мислити відомо, що в жодній країні світу немає безнаціональної держави. Цю думку послідовно обґрунтовує, обстоює і поширює Г. Філіпчук, який пише: «Знання і повага до державної мови, обстоювання авторитету української мови – обов'язок кожного, хто живе в Україні. ...Сьогодні як ніколи народу і державі потрібна українська національна ідея, висока героїка духу, боротьби, потужної інтелектуальної і духовної праці, моральної, громадянської і політичної культури, патріотичності в усіх сферах життєдіяльності» [17, с. 63–64].

Лише на основі розвинених почуттів патріотизму і національних святинь зміцнюється любов до Батьківщини, формується почуття відповідальності за могутність і незалежність, збереження матеріальних і духовних цінностей, розвивається шляхетність і гідність особи. Майбутній соціальний працівник має доходити до розуміння того, що джерелом його духовності й патріотизму є викохані народом традиції, звичаї, ставитися до яких слід шанобливо, поважно. Втім варто не замилювати собі очі, а визнати, що нині у моральному сенсі, відчувається розрив зв'язку з національними традиціями, які віками набували десятки поколінь. Наприклад, ще з давніх часів

у нас існувала добра традиція, у якій був закладений моральний принцип «удовиного плуга». Згідно цього принципу, ніхто з господарів не мав права зорати свою землю доти, доки не буде зорано в останньої удови. І цей принцип ретельно виконувався. Натомість сьогодні про нього ніхто й не згадує, а багато хто й не чув. Дуже вже багатьох захопив інший принцип – принцип прагматизму й меркантилізму, що мало би бути чужим для людини моральної, гуманної. Отже, нам слід подолати психологію «забудькуватості», а разом з нею зректися егоїстичної свідомості. Взаємодія у системі відносин «Я» та «Інші» має носити альтруїстичний характер.

На думку І. Беха, досягнення вихованцем почуття патріотизму має відбуватися у формі духовно-моральної автономії (опозиції). На рівні постановки виховної мети антиномічний ряд повинен бути таким: «Ти патріотично недосконалий – Ти патріотично досконалий». Цим самим задається вектор виховного руху зростаючої особистості й відповідне спрямування процесів її свідомості й самосвідомості. На рівні етичного змісту ціннісна опозиція представляється наступним чином: відданість справі – формальне ставлення до справи, любов до батьківщини – байдужість до батьківщини і т. п. [2, с. 525].

Як засвідчує практика, найефективнішою віддачею від процесу виховання буде тоді, коли у майбутнього фахівця соціальної сфери викристалізовуватимуться шляхи самостійного пізнання від рідного до чужого, від близького до далекого, від традиційного і національного до феноменального і світового. Безумовним є те, що першість у вихованні духовності і патріотизму повинна належати національному світогляду. Саме через національний світогляд як дороговказ, кожна людина осмислює, визнає і переживає своє місце, призначення та участь у суспільному житті. Адже світогляд – це система глибинних життєво важливих орієнтирів, яких кожен із нас дотримується тоді, коли намагається, прагне розібратися в тому, що таке світ, хто ми в ньому, як ми повинні поводитися в навколишньому світі, на що можемо сподіватися в ньому, і як можемо змінити його на краще своєю діяльністю, добрими вчинками, любов'ю. Людський світогляд – це відкрита, динамічна система, а тому вона здатна по-різному впливати на суб'єктність людини залежно від доби в яку вона живе і діє. Світоглядне поле сучасної доби, густо покроплене кров'ю українських вояків-героїв, громадян, викликає у свідомості людини рефлексії, пов'язані із духовними, моральними цінностями, вищими серед яких є національний патріотизм, любов до батьківщини.

Натомість треба належним чином усвідомлювати, що кризові явища в українському суспільстві частково виникли через втрату світоглядних, духовних, соціальних орієнтирів. Для формування нової, самостійної держави вкрай необхідною була державницька парадигма патріотичного виховання, заснована на довірі та повазі до державних інституцій, а також відповідальна та авторитетна національна еліта. Саме авторитетні державні інститути та політичні лідери з кредитом довіри до громадян могли б консолідувати українське суспільство і спрямувати його у напрямі формування модерної нації. На жаль, цього не відбулося і можна констатувати, що українське керівництво й нині не здатне до прийняття самостійних рішень при визначенні та розв'язанні внутрішніх і зовнішньополітичних проблем. Безумовно, що усе це негативно позначається на системі духовного й національно-патріотичного виховання, оскільки на такому ґрунті плідно зростає «патріотизм» фарисея, який прикривається вишиванкою, навіть українською піснею тощо. Саме про таких лже-патріотів осудливо писали Т. Шевченко (За шмаг гнилої ковбаси, У них хоч матір попроси...), І. Франко (Бо твій патріотизм – празнична одежина, А мій, то труд тяжкий, гарячка невдержима!), Б. Грінченко (Він – українець, це запевне, Бо любить сало й галушки, І ще й вишиваніє носить, як спать лягає, сорочки...). Отже, лже-патріотизм, бездуховність особи мають виявлятися і засуджуватися, натомість духовність, національний патріотизм повинні належним чином оцінюватися не лише на індивідуальному, а й суспільному рівнях, адже патріотизм справжнього українця – це імператив часу.

Зазначимо, що для виховання національно-патріотичних почуттів особистості у нас є надзвичайно великий арсенал прикладів: це патріотизм лицарського козацтва, Січового стрілецтва, героїзм і відданість Батьківщині героїв Крут і Базару, любов України воїнів Другої світової війни і лицарів УПА, звитязність героїв Небесної Сотні, кіборгів – захисників Донецького аеропорту, тисяч героїв, які борються з російською агресією та багато інших. Це – той золотий фонд і неоціненне багатство, які сьогодні повинні бути задіяні у справі виховання духовності і національного патріотизму у майбутніх соціальних працівників.

Дещо конкретизуємо основні аспекти формування духовності і патріотизму в майбутніх соціальних працівників у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності.

У цьому сенсі професорсько-викладацький, адміністративний склад університету значну увагу приділяють:

- пробудженню у студентів потреб, бажання бути моральними, духовними;
- формуванню культури, толерантного ставлення до традицій і звичаїв, їх збереженню, передачі та доцільному творенню;
- розвиткові духовних чеснот і високих моральних якостей, спонуканню і мотивації студентів до саморозвитку, самоактуалізації;
- позитивному ставленню до християнських цінностей;
- формуванню проблемних питань про сенс і мету життя;
- діяльній відданості батьківщині;
- наявності почуття власної гідності;
- усвідомленню цінності духовності, патріотизму для себе і для інших;
- блокуванню Я-егоцентричного (зверхності, гордині, непомірного потягу до влади тощо) і культивуванню Я-доброцентрованого;
- дієвої причетності до власної держави, суспільства в цілому та ін.

У системі методів виховного впливу адміністрації Університету, професорсько-викладацького складу факультету психології та соціального захисту активно застосовуються:

- бесіди, лекції, диспути з питань професійної етики, культури поведінки та спілкування з клієнтами соціальної роботи та пересічними громадянами;
- інформації про внутрішню і зовнішню політику України в сучасних екстремальних умовах – умовах війни з боку російського агресора;
- проведення лекцій, диспутів з актуальних питань міжнародного співробітництва, історії та культури українського народу, сучасних конфесійних проблем та ін.

Відомо, що виховна робота зі студентами – це творчий, цілеспрямований процес, який охоплює комплекс організаційних, морально-психологічних, інформаційних, педагогічних, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення формування і розвиток у майбутніх фахівців особистої відповідальності за свідоме виконання вимог та законів України, високої духовної культури і моральних якостей, почуття патріотизму, засвоєння морально-етичних норм поведінки. Метою виховної роботи є цілеспрямоване формування духовності, патріотизму та особистісних якостей відповідно до загальнолюдських та національних морально-етичних норм.

На факультеті психології та соціального захисту Університету визначені такі основні форми виховної роботи зі спеціальності – «Соціальна робота»:

1. Індивідуальна робота.
 2. Забезпечення виховного впливу на студентство за допомогою можливостей громадських формувань, культурно-просвітницьких організацій та ін.
 3. Організація роботи з розвитку самодіяльної художньої творчості, проведення концертів, оглядів-конкурсів колективів художньої самодіяльності, виставок робіт художників-аматорів та їх сімей.
 4. Організація урочистих культурно-масових заходів на честь знаменних дат.
 5. Творчі зустрічі студентства з відомими майстрами культури і мистецтва.
 6. Духовно-просвітницька робота.
 7. Краєзнавчі екскурсії.
 8. Виховання засобами наочної агітації.
 9. Цілеспрямоване використання виховного впливу засобів масової інформації.
 10. Пропаганда здорового способу життя. Організація масових спортивних заходів, спортивних змагань, спартакіад та ін.
 11. Участь у студентських конференціях, які мають професійне спрямування, а також пов'язані із духовністю та патріотичними, героїчними вчинками українських воїнів.
 12. Презентація серії книжок з назвою «Все буде Україна!», які присвячені українським захисникам-героям, а також відомим поетам, представникам різних видів і жанрів мистецтва.
- Наприклад, індивідуально-виховна робота зі студентами передбачає такі основні форми впливу: особистісний приклад; співбесіда; індивідуальна допомога; індивідуальний контроль; використання можливостей виховного впливу колективу; відвідування студентів за місцем проживання з метою вивчення морально-психологічного стану в сім'ї та матеріального забезпечення і побутових умов проживання; надання практичної допомоги з метою формування у студентів стійкої суспільної орієнтації, розширення їхнього світогляду, вміння спілкуватися з різними категоріями людей тощо.
- Серед конкретних заходів, які проводяться викладачами факультету, кураторами груп серед студентів спеціальності «Соціальна робота» варто назвати такі: презентації книги професора В. Голубко «Історія війн і військового мистецтва», книги Шерон М. Дрейпер «За межею», книг професора Г. Васяновича «Педагогічна естетика», «Академічна доброчесність в освіті і науці», його ж поетичних збірок «Світільникам мудрості», «Співаю і проклинаю» та ін., в яких у доступній науковій та художньо-літературній формі висвітлюються питання духовності й національного

патріотизму українських людей. Крім того, зі студентами організовуються відвідування меморіальних музеїв Івана Франка, Михайла Грушевського, Соломії Крушельницької, Маркіяна Шашкевича, Культурно-мистецького проекту «Під Зорею Пінзеля», Музею «Територія терору», Музею національно-визвольних змагань (виставка «Революція Гідності. Пам'яті Небесної Сотні»), Військового музею у Будинку офіцерів та ін.

Доброю традицією стало проведення зі здобувачами вищої освіти соціального напрямку культурпоходів у Львівський театр опери і балету, Національний театр імені Марії Заньковецької, участь студентів у Міжнародному театральному фестивалі «Золотий Лев», участь у конкурсах: «Дебют першокурсника» і «Міс Університету», майстер-класах «Великодня писанка» для хлопців і дівчат з особливими потребами.

З активною участю студентів проводяться художньо-літературні вечори «Єднаймо душі Кобзаря», «Борітеся, поборете», «Григорій Сковорода – наш перший розум» та ін. Усе це створює сприятливі умови для розвитку національно-патріотичного виховання як пріоритетної сфери соціального життя країни, підвищення його статусу та розвитку духовного потенціалу.

На основі викладеного можна зробити такі висновки:

Духовність як соціо-культурний феномен завжди була однією з головних характеристик ментальності українського народу, її виховним ідеалом та найвищою цінністю у становленні і розвитку особистості. Вона відображає гуманістично-орієнтовану модель виховного процесу у якому соціальний працівник виявляє своє Я-буття, самосвідомість і вчинкову діяльність стосовно тих «Інших», які мають особливі потреби.

Національно-патріотичне виховання майбутнього соціального працівника формується у закладах вищої освіти на основі духовних смислів, які гармонійно поєднують професійне й особистісне. Це відповідає сучасним запитам суспільства на людину, яка має бути сумлінною, добросовісною, відповідальною, такою, що прагне до повної актуалізації свого потенціалу. Це досягається тоді, коли навколо вихованця культивуються такі відносини і в такому поєднанні, які можуть створювати у нього ціннісну структуру у формі його потреб, мотивації, інтересів, запитів, схильностей та ін.

Національно-патріотичне виховання має не лише особистісне, а й всезагальне значення, тому воно повинно бути державницьким, суспільно-освітнім пріоритетом. Саме на таких засадах може відбуватися збіг індивідуально-психологіч-

них, широких соціалізуючих групових, сімейно-родинних, культурно-освітніх чинників, яких зазнає та чи інша окрема особистість майбутнього соціального працівника.

Питаннями подальшого аналізу окресленої проблеми можуть бути: а) пошук методологічних основ єдності духовності й національно-патріотичного виховання в аспекті філософсько-педагогічної феноменології та синергетики; б) осмислення суспільно значущої цілеспрямованості процесу формування духовності і національно-патріотичного виховання у майбутніх соціальних працівників; в) дослідження реальних можливостей створення духовного образу України.

Список літератури:

1. Баранівський В.Ф. Посилення патріотичного виховання у вищій освіті України як вимога часу. *Науково-інформаційний вісник Національної академії наук вищої освіти України*. Київ. 2022. № 1 (12). С. 66–68.
2. Бех І.Д. Патріотично-державницьке виховання як суспільно-освітній пріоритет / І.Д. Бех. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. У 2 т. Т. 2. Чернівці. Букрек. 2015. С. 520–529.
3. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. Київ. ІЗМН. 1996. 256 с.
4. Васянович Г.П. Трембіта духа: Поезії. Львів. Сполом. 2018. 434 с.
5. Васянович Г.П., Щеглов А.Ю. Стратегічні виклики сучасного військово-патріотичного виховання майбутнього офіцера Збройних Сил України. *Молодь і ринок*. № 3 (223). 2024. С. 12–18.
6. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посібник для ВНЗ. Київ, Видавничий Дім «Слово». 2008. 240 с.
7. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: *Наук.-пед. посіб. К. МАУП*. 2000. 312 с.
8. Колодний А. Релігійна духовність українця. Львів. 2005. 375 с.
9. Концепція національно-патріотичного виховання молоді. URL: <http://bdpu.org/upbringing-work/national-patriotic-education>.
10. Кримський С. Заклики духовності ХХІ століття. Київ. Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2003. 287 с.
11. Пашкова О.О. Військово-патріотичне виховання курсантів вищих військових навчальних закладів України (1991–2019): дис... канд. істор. наук: 20.02.22. Національний університет оборони України. Київ. 2022. 273 с.
12. Пірен М.І. Освітньо-мотиваційний потенціал демократичного державотворення в Україні: *Посібник-практикум*. Чернівці. 2021. Технодрук. 2021. 256 с.
13. Рудакевич О. Духовність як змістовлення професійної діяльності соціального

працівника. URL: http://esnuir.eunu.edu.ua/bitsrem/123456789/9753/1/socst_2014_2_13.pdf.

14. Ситник П. Духовність як рушійна сила суспільного розвитку. *Державне управління в Україні: реалії та перспективи*: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. Лугового, В. Князева. Київ. Вид-во НАДУ, 2005. С. 363–367.

15. Сковорода Г.С. Повна академічна збірка творів. За ред. професора Л. Ушкалова. 2-ге вид. стер. Харків. Видавець Савчук О.О. 2016. 1400 с.

16. Філіпчук Г.Г. Національна освіта: особистість і суспільство. Зб. наук. праць. Чернівці. Зелена Буковина. 2013. 844 с.

17. Філіпчук Г.Г. Націєтворчість освіти: Монографія. Чернівці. Зелена Буковина. 2014. 400 с.

References:

1. Baranivskiy, V.F. (2022). Posylennia patriotichnoho vykhovannia u vyshchii osviti Ukrainy yak vymoha chasu [Strengthening patriotic education in higher education of Ukraine as a requirement of the time]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Natsionalnoi akademii nauk vyshchoi osvity Ukrainy*. Kyiv. № 1 (12). S. 66–68. [in Ukrainian].
2. Bekh, I.D. (2015). Patriotichno-derzhavnytske vykhovannia yak suspilno-osvitnii priorytet [Patriotic and state education as a social and educational priority] I.D. Bekh. *Vybrani naukovi pratsi. Cultivated personalities. U 2 t. T. 2. Chernivtsi. Bukrek*. S. 520–529. [in Ukrainian].
3. Boiko, A.M. (1996). Onovlenna paradyhma vykhovannia: shliakhy realizatsii [The updated paradigm of education: ways of implementation]. Kyiv. IZMN. 256 s. [in Ukrainian].
4. Vasianovych, H.P. (2018). Trembita dukha: Poezii [Trembit of spirit: Poems]. Lviv. Spolom. 434 s. [in Ukrainian].
5. Vasianovych, H.P., & Shcheglov, A.Yu. (2024). Stratehichni vyklyky suchasnoho viiskovo-patriotichnoho vykhovannia maibutnoho ofitsera Zbroinykh Syl Ukrainy [Strategic challenges of modern military-patriotic education of the future officer of the Armed Forces of Ukraine]. *Molod i rynek*. № 3 (223). S. 12–18. [in Ukrainian].
6. Zavatska, L.M. (2008). Tekhnolohii profesii-noi diialnosti sotsialnoho pedahoha: navch. posibnyk dlia VNZ [Technologies of the professional activity of a social pedagogue: teaching. guide for universities]. Kyiv, Vydavnychi Dim «Slovo». 240 s. [in Ukrainian].
7. Ziazun, I.A. (2000). Pedahohika dobra: idealy i realii: *Scientific and pedagogical. manual*. K. MAUP. 312 s. [in Ukrainian].
8. Kolodnyi, A. (2005). Relihiina dukhovnist ukraintsia [Religious spirituality of a Ukrainian]. Lviv. 375 s. [in Ukrainian].
9. Kontseptsiiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia molodi [The concept of national and patri-

otic education of youth]. Retrieved from <http://bdpu.org/upbringing-work/national-patriotic-education>. [in Ukrainian].

10. Krymskyi, S. (2003). *Zaklyky dukhovnosti XXI stolittia* [Calls of spirituality of the 21st century]. Kyiv. Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». 287 s. [in Ukrainian].

11. Pashkova, O.O. (2022). *Viiskovo-patriotychne vykhovannia kursantiv vyshchych viiskovykh navchalnykh zakladiv Ukrainy (1991–2019): dys... kand. istor. nauk* [Military and patriotic education of cadets of higher military educational institutions of Ukraine (1991–2019): dissertation... history Sciences]: 20.02.22. Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy. Kyiv. 273 s. [in Ukrainian].

12. Piren, M.I. (2021). *Osvitno-motyvatsiyni potentsial demokratychnoho derzhavotvorennia v Ukraini: Posibnyk-praktykum* [Educational and motivational potential of democratic state-building in Ukraine: Practical manual]. *Chernivtsi. 2021. Tekhnodruk*. 256 s. [in Ukrainian].

13. Rudakevych, O. *Dukhovnist yak uzmistovlennia profesiinoi diialnosti sotsialnoho pratsivnyka* [Spir-

ituality as an accommodation of the social worker's professional activity]. Retrieved from http://esnuir.eenu.edu.ua/bitsrem/123456789/9753/1/socst_2014_2_13.pdf. [in Ukrainian].

14. Sytnyk, P. (2005). *Dukhovnist yak rushiina syla suspilnoho rozvytku* [Spirituality as a driving force of social development]. *Derzhavne upravlinnia v Ukraini: realii ta perspektyvy: Zb. nauk. pr. Za zah. red. V. Luhovoho, V. Kniazieva*. Kyiv. Vyd-vo NADU, S. 363–367. [in Ukrainian].

15. Skovoroda, H.S. (2016). *Povna akademična zbirka tvoriv* [A complete academic collection of works]. Za red. profesora L. Ushkalova. 2-he vyd. ster. Kharkiv. Vydavets Savchuk O.O. 1400 s. [in Ukrainian].

16. Filipchuk, H.H. (2013). *Natsionalna osvita: osobystist i suspilstvo* [National education: personality and society]. *Zb. nauk. prats. Chernivtsi. Zelena Bukovyna*. 844 s. [in Ukrainian].

17. Filipchuk, H.H. (2014). *Natsiivorchist osvity: Monohrafiia* [National creativity of education: Monograph]. Chernivtsi. *Zelena Bukovyna*. 400 s. [in Ukrainian].

© Г. П. Васянович, Р. В. Лаврецький, М. Я. Нагірняк, 2024.

Оглядова стаття.

Надійшла до редакції 23.09.2024.

Прийнято до публікації 01.11.2024.